

STRESZCZENIE

Niniejsza rozprawa jest zatytułowana: *Etyka radykalna jako emancypacja. O wojnie i pokoju z perspektywy pedagogicznej*. Głównym problemem badawczym mojej rozprawy jest relacja pomiędzy edukacją a wojną. W ramach problemu badawczego określiłem kilka podstawowych pytań badawczych: 1) Na czym polega zależność pomiędzy wojną i wychowaniem? 2) Czy zasadne jest umiejscawianie refleksji nad wojną w obrębie pedagogiki? 3) Jakie wnioski dla pedagogiki wypływają z refleksji nad zjawiskiem wojny? Jakie cele można na tej podstawie dla pedagogiki sformułować?

Badanie powiązań pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego wymaga wielowątkowej i szczegółowej analizy, do której wykorzystałem hermeneutyczną interpretację. Moje badania mają charakter transdyscyplinarny, uwzględniam w nich problematykę pedagogiczną, kwestie etyczne oraz refleksję filozoficzną. Zwracam uwagę, że szczególną rolę w moich badaniach zajmuje kategoria inności i *Innego*, przede wszystkim w kontekście etycznym.

Praca zawiera pięć rozdziałów. W rozdziale pierwszym badam zagadnienie wojny, komentuję i analizuję koncepcje wyjaśniające genezę wojen, proponuję również interpretację fenomenu wojny jako zjawiska traktowanego w pewnych kontekstach jako pożądane. W takich ujęciach zauważa się, że w trakcie wojny oprócz cierpienia i bólu, urzeczywistniają się również wartości wzniosłe. Podkreśla się wówczas, że człowiek w trakcie wojny pozostaje istotą moralną, zdolną do czynów chwalebnych. W tym rozdziale badam również zagadnienie *attributów trwałości* wojny, czyli poszukuję odpowiedzi na pytanie, dlaczego wojna jest traktowana jako kulturowa oczywistość, czy też często jako konieczność?

W rozdziale drugim analizuję wojnę jako relację dialogiczną pomiędzy Ja i Ty. Punktem wyjścia do takiej conceptualizacji jest analiza pojedynku. Wojnę interpretuję w tym rozdziale jako zwielokrotniony pojedynek. Inspiracją do takiej analizy jest definicja wojny Carla von Clausewitza. Podejmuję się również interpretacji idei pokoju, twierdząc, że pokój - tak samo, jak wojna - jest odpowiedzialnością każdego człowieka. Jeśli człowiek jest bezpośrednio odpowiedzialny za to, co czyni Innemu na wojnie, to taką samą odpowiedzialność ponosi za utrzymanie pokojowych relacji z Innymi. Poszukując źródeł pokojowej

koegzystencji, zastanawiam się nad tym, co łączy ludzi, co dla każdego człowieka jest wspólne? Co umożliwia utrzymanie relacji z drugim człowiekiem opartej na szacunku i współczuciu? Twierdzę, że cierpienie jest tym, co łączy wszystkich ludzi, a więc refleksja o cierpieniu, którego mogę być sprawcą, może powstrzymać mnie od krzywdzenia drugiego człowieka, który na wojnie przedstawiany jest jako mój wróg. Stawiam tezę, że jeśli człowiek rozumie cierpienie, to stara się go unikać, jeśli zaś traktuje cierpienie w kategoriach etycznych, wówczas stara się nie zadawać go intencjonalnie innym.

W rozdziale trzecim omawiam wybrane koncepcje etyczne (autorstwa Emmanuela Lévinasa, Judith Butler, Zygmunta Baumana, Marii Reut i Andrzeja Przyłębskiego), które uważam za radykalne. Wyjaśniam również moje rozumienie koncepcji etyki radykalnej, która ma fundamentalne znaczenie dla prowadzonego przeze mnie wywodu. W tym rozdziale analizuję też wzajemne relacje pomiędzy etyką, edukacją i emancypacją. Etyki radykalne prezentuję jako *narracje sprzeciwu*, które stanowią alternatywny, do wojennej racjonalności, sposób myślenia. Działanie radykalnie etyczne stwarza możliwość emancypacji spod brutalności i terroru wojny.

Rozdział czwarty w całości poświęcam *aktowi powstrzymania* i konstytuującym go atrybutom (zwracam uwagę głównie na znaczenie *bierności* jako specyficznej formy etycznej postawy). *Akt powstrzymania*, który stanowi moją oryginalną koncepcję, traktuję jako przykład radykalnego działania etycznego. Podejmuję tutaj dyskusję z koncepcjami obywatelskiego nieposłuszeństwa (głównie w ujęciu Henry Davida Thoreau, Johna Rawlsa i Hannah Arendt) i biernego oporu. Poszukuję podobieństw *aktu powstrzymania* do wymienionych koncepcji, jak również wskazuję na podstawowe różnice między omawianymi koncepcjami a *aktem powstrzymania*. Na koniec analizuję kwestię relacji między wychowaniem i edukacją a *aktem powstrzymania*. Ważną część badań zajmuje również porównanie *aktu powstrzymania* z ideą wydarzenia, znaną z twórczości Alaina Badiou.

Rozdział piąty potraktowałem jako formę nietypowego zakończenia. Podejmuję w nim refleksję, przyjmującą charakter eseistycznego wywodu na temat problematyki wojny, edukacji, etyki i człowieka. Traktuję swoją rozprawę jako otwartą na wątpliwości i dialog. Przeprowadzone badania uważam za ważne dla pedagogiki. Wpisują się one w akademicką refleksję nad relacją między

pedagogiką, etyką a filozofią i są zaproszeniem do merytorycznej debaty nad edukacją. Nie chodzi jednak o czysto teoretyczne rozważania, ale również o możliwość zmiany praktyki edukacyjnej, ponieważ w moich badaniach poruszam ważne, a przede wszystkim aktualne problemy wychowawcze i etyczne oraz interpretuję wyzwania, przed którymi staje współczesny człowiek.

SUMMARY

This dissertation is entitled: *Radical Ethics as Emancipation. About war and peace from a pedagogical perspective*. The main research problem is the relationship between education and war. As part of the research problem, I defined a few basic research questions: 1) What is the relationship between war and education? 2) Is it appropriate to place reflection on the war within the field of pedagogy? 3) What conclusions for pedagogy arise from reflection on the phenomenon of war? What goals can be defined for pedagogy on this basis?

Studying the links between different areas of social life requires a multi-threaded and detailed analysis, to which I used hermeneutic interpretation. My research is transdisciplinary, I include pedagogical issues, ethical matters and philosophical reflection. I note that the category of otherness and *the Other* occupies a special role in my research, above all in the ethical context.

The work contains five chapters. In the first chapter, I examine the question of war, comment on and analyse concepts explaining the genesis of wars, I also propose the interpretation of the phenomenon of war as a phenomenon treated in certain contexts as desirable. In such approaches, it is noted that in the course of the war in addition to suffering and pain, sublime values are also realized. It is emphasized that man during the war remains a moral being, capable of glorious acts. In this chapter, I also examine the question of the *durability attributes* of war, that is, I try to answer why war is treated as a cultural obvious or often as a necessity.

In the second chapter, I analyse the war as a dialogue relationship between *Me* and *You*. The starting point for such conceptualization is the analysis of the duel. I interpret the war in this chapter as a multiplied duel. This analysis is inspired by the definition of the war of Carl von Clausewitz. I also undertake to interpret the idea of peace, claiming that peace is the same as war is the responsibility of every person. If a person is directly responsible for what she is doing to *the Other* in war, then the same responsibility is bear for maintaining peaceful relationships with others. Looking for sources of peaceful coexistence, I wonder about what connects people, what is common for every man? What makes it possible to maintain relationships with a second person based on respect and compassion? I argue that suffering is what unites all people, and therefore the reflection of suffering, which I can be the maker of, can stop me from harmed the other man who is depicted in the war as my enemy.

I put the idea that if a man understands suffering, he tries to avoid it, and if he treats suffering in ethical terms, he tries not to address it intentionally to *Others*.

In the third chapter, I discuss selected ethical concepts (authored by Emmanuel Lévinas, Judith Butler, Zygmunt Bauman, Maria Reut and Andrzej Przyłębski), which I consider to be radical. I also explain my understanding of the concept of radical ethics, which is fundamental to my argument. In this chapter, I analyze the mutual relations between ethics, education and emancipation. I present radical ethics as opposing narratives, which constitute an alternative to war rationality, a way of thinking. Radically ethical action creates the possibility of emancipation from the brutality and terror of war.

The fourth chapter is entirely devoted to the *act of restraint* and the attributes constituting it (I pay attention mainly to the importance of passivity as a specific form of ethical attitude). I treat the *act of restraint* as an original concept and as an example of radical ethical action. I am discussing here the concepts of civil disobedience (mainly in terms of Henry David Thoreau, John Rawls and Hannah Arendt) and passive resistance. I am looking for similarities in the *act of restraint* to the aforementioned concepts, as well as pointing out the basic differences between the concepts in question and the *act of restraint*. Finally, I analyze the relationship between education and the *act of restraint*. An important part of the research is also the comparison of the *act of restraint* to the idea of the event, known from the work of Alain Badiou.

Chapter five was treated as a form of an unusual ending. I undertake a reflection in it, adopting the character of an essayistic statement on the subject of war, education, ethics and man. I treat this dissertation as open to doubt and dialogue. I think that research is important for pedagogy. They fit into the academic reflection on the relationship between pedagogy, ethics and philosophy and are an invitation to substantive debate on education. However, it is not about purely theoretical considerations, but also about the possibility of changing the educational practice, because in my research I raise important and, above all, current educational and ethical problems and interpret the challenges that modern man faces.